

14. Kiyevskaya mysl'. – K., 1918. – № 29. – 20 (7) marta.
15. Kiyevskaya mysl'. – K., 1918. – № 30. – 21 (8) marta.
16. Kogo sozhgli na "Almaze"? // Posledniye novosti. – K., 1918. – № 4934. – 19 (6) marta. – S. 1.
17. Litsa s podlozhnymi dokumentami // Posledniye novosti. – K., 1918. – № 4936. – 20 (7) marta. – S. 2.
18. Mel'gunov S.P. Krasnyy terror v Rossii 1918–1923; Chekistskiy Olimp. – M.: Ayris–press, 2006. – 352 s.
19. More trupov // Odesskaya pochta. – Odessa, 1918. – № 3338. – 13 iyunya (31 maya). – S. 2.
20. Obstrel Yalty // Posledniye novosti. – K., 1918. – № 4889. – 14 (1) fevralya. – S. 2.
21. Posledniye novosti. – № 5005. – 2 maya (19 aprelya).
22. Pokhorony zhertv grazhdanskoy voyny // Posledniye novosti. – K., 1918. – № 4924. – 12 marta (27 fevralya). – S. 3.
23. Samochinnyye obyski i grabezhi // Posledniye novosti. – K., 1918. – № 4898. – 20 (7) fevralya. – S. 2.
24. Sokolov D.V. Tavrida, obagrennaya krov'yu. Bol'shevizatsiya Kryma i Chernomorskogo flota v marte 1917 – maye 1918 g. – M.: Posev, 2013. – 272 s.
25. Ubiystva v Krymu // Posledniye novosti. – K., 1918. – № 4894. – 18 (5) fevralya. – S. 1.
26. Ubiystvo generala Nekrasova // Posledniye novosti. – K., 1918. – № 4866. – 11 yanvarya. – S. 1.
27. Ubiystvo morskikh ofitserov // Posledniye novosti. – K., 1918. – № 4873. – 15 yanvarya. – S. 2.
28. Faytel'berg–Blank V., Savchenko V. Odessa v epokhu voyn i revolyutsiy. 1914–1920. – Odessa: Optimum, 2008. – 336 s.
29. Tsentral'nyi derzhavnyi arkhiv gromads'kikh ob'ednan' Ukraini. – F. 57. – Op. 2. – Spr. 162. – 12 ark.
30. Tam samo. – Spr. 163. – 2 ark.
31. Tam samo. – Spr. 171. – 174 ark.
32. Tam samo. – Spr. 197. – 10 ark.
33. Tam samo. – Spr. 198. – 134 ark.
34. Tam samo. – Spr. 205. – 13 ark.
35. Tam samo. – Spr. 210. – 97 ark.
36. Tam samo. – Spr. 211. – 123 ark.
37. Shtab Dukhonina // Posledniye novosti. – K., 1918. – № 4930. – 15 (2) marta. – S. 2.

Danylenko R. M., graduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), danulenko@ukr.net

The Bolshevik terror in Ukraine in December 1917 – April 1918

The article is analyzed features of the Bolshevik terror in Ukraine in December 1917 – April 1918. The process of formation of the Soviet repressive penal system and its role in the maintenance of the Soviet regime in the occupied territories is considered. On the basis of archival sources and periodicals of 1918 investigated the practice of the Bolshevik terror against the Ukrainian people in different cities of Ukraine. The ratio of the Bolshevik leadership to mob justice and arbitrariness on the territories under their control is examined. The reaction of Ukrainian press of that year on the Bolshevik crimes in Ukraine is considered. Attention is paid to the use of terror by the Bolsheviks to rob the population of Ukraine.

Keywords: terror, repression, executions, the Bolsheviks, Ukraine.

Даниленко Р. М., аспирант, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), danulenko@ukr.net

Большевистский террор в Украине в декабре 1917 – апреле 1918 гг.

Проанализированы особенности большевистского террора в Украине в декабре 1917 – апреле 1918 гг. Рассмотрен процесс формирования советской репрессивно-карательной системы и ее роль для поддержания советского режима на захваченных территориях. На базе архивных источников и периодических изданий 1918 г. исследована практика применения большевиками террора против украинского населения в разных городах Украины. Рассмотрено отношение большевистского руководства к самосудам и произволу на контролируемых ими территориях. Освещена реакция тогдашней украинской прессы на большевистские преступления в Украине. Уделено внимание использованию большевиками террора для ограбления населения Украины.

Ключевые слова: террор, репрессии, расстрелы, большевики, Украина.

* * *

УДК 94(477)“1917–1920”

Доценко В. О.
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Національний університет ДПС України (Україна)

ЄВРЕЙСЬКИЙ АНТИПОГРОМНИЙ РУХ В УКРАЇНІ 1917–1920–ТІ РР.

Розглядаються особливості єврейських погромів в Україні в період національної революції 1917–20-го років та діяльність єврейських громадських об'єднань направлена на ліквідацію та подолання погромного руху. Організацію допомоги постраждалим здійснювали єврейські громади губернських міст, Київське товариство допомоги єврейському населенню постраждалому від бойових дій, Спілка євреїв-воїнів, Київський комітет Товариства охорони здоров'я єврейського населення та ін. У 1919 р. почали діяти Центральний комітет допомоги постраждалим, Редакційна колегія зі збору і публікації матеріалів про погроми на Україні, Відділ допомоги при Російському товаристві Червоного Хреста на Україні та Всеросійський громадський комітет допомоги постраждалим від погромів і стихійних лих – Євразмадом. З 1920 р. допомогу почали надавати закордонні товариства, зокрема, Джойнт.

Ключові слова: погроми, антисемітизм, євреї, добровільні товариства, більшовики, денікінці, отаманичина.

У наш час, в умовах незалежної України, створюються можливості не лише для відродження і всебічного розвитку різних інонаціональних груп, а й посилення їх зв'язків зі своєю нацією, що об'єктивно протидіє процесам примусової асиміляції та денаціоналізації, які мали місце в минулому. Звернення до минулого дає змогу визначити орієнтири в житті, ефективні методи розв'язання назрілих проблем. Пізнання минулого відбувається одночасно з новим розумінням місця, ролі і завдань історичної науки в суспільстві, висвітленням її актуальних проблем. Однією з таких проблем, що викликає особливий інтерес у науковців та політичних діячів, є питання антисемітських погромів в Україні під час революційних подій 1917–1920-го років. Причини погромів, їх хід та участь єврейської громадськості у процесах подолання негативного впливу погромних акцій на соціально-економічне та політичне становище єврейського населення України стали предметом аналізу в даній статті.

Важливі роботи, які стосувалися єврейських погромів періоду громадянської війни та участі громадськості у подоланні їх наслідків з'явилися в 1920–30-х роках [2; 17; 21]. В 1930-ті роки тема погромів відходить на другий план, а згодом її місце займають злочини фашистів на окупованих радянських територіях, а на Заході історія Голокосту. Вивчення історії єврейських погромів відновилося в 1990-ті роки. Погромні сюжети можна знайти в дослідженнях Ю. Котляра, О. Козерода, В. Сергійчука [10; 13; 18; 19]. Однак у їх дослідженнях відсутні матеріали про участь у анти погромному русі єврейських громадських об'єднань, ці питання залишаються і досі малодослідженими.

Величезні страждання принесла громадянська війна українському єврейству, у відношенні до якого застосовувалися такі форми організованого насильства, як масові погроми. Євреїв грабували та вбивали всі ворогуючі сторони – радянські більшовики, білогвардійці, українські війська. Через деякі регіони військові формування прокочувалися по декілька разів, що наймовірно збільшувало страждання єврейського населення. Кожна із воюючих сторін вбачала в євреях своїх ворогів, які підтримували іншу сторону. Так,

білогвардійці вважали євреїв виключно більшовиками через національний склад верхівки партії більшовиків. Більшовики дивилися на єврея як на представника пануючого класу – буржуазії та купецтва, які щедро фінансують контрреволюційні збройні формування. Зокрема, представники російської єврейської буржуазії фінансували організацію Добровольчої армії. Кошти надавалися російським генералам Алексєєву та Драгомирову [1, с. 352–353].

Євреї, на думку Ю. Котляра, дійсно потерпали від червоного терору, боролися проти комуністичної влади та підтримували повстанські рухи на Півдні України. Євреї працювали на службу постачання повстанського загону отамана С. Гризла, що оперував у Первомайському повіті, за що п'ятеро з них були розстріляні червоними. Важливу розвідувальну інформацію доставили до Повстансько-партизанського штабу генерала Ю. Тютюнника євреї Б. Гурфінкель та М. Фукс – колишні управляючий та службовець металургійного заводу “Ізноскових” в Одесі. Євреї також працювали на розвідку повстанського загону отамана Я. Гальчевського [12, с. 123].

Не дивлячись на співпрацю євреїв з українськими та місцевими повстанськими загонами, місцеві отамани грабували євреїв через їх віросповідання. Отамани отримували офіційні мандати і підтримку з боку керівництва УНР при створенні ними повстанських загонів. Найбільш самостійні з них залишили військові формування і діяли автономно в тилу ворогуючих сторін. Характерною особливістю діяльності отаманів було захоплення тимчасово значних територій. Зокрема, в 1920 р. вони контролювали Трипільський, Чорнобильський, Житомирський та Таращанський райони, а також райони навколо Умані, Сквири, Погребища, Радомишля. Отамани встановлювали різноманітні контрибуції, брали в заручники заможних міщан, або просто грабували. Різні побори, грабежі і визиск стали в ці роки свого роду нормою життя багатьох єврейських містечок і міст. Погроми були направлені на знищення всієї єврейської громади містечка та заволодіння майном погромленого єврея. Так, в м. Юстинград (Соколовка) Київської губернії було спалено в 1919 році 400 єврейських будинки, 140 магазинів, паровий млин, 6 шкіряних виробництв, 3 заводи селетерських вод, ошадно-позичкове товариство, 6 синагог та 2 лазні [9, с. 7].

Активними учасниками погромів були і українські селяни, які розглядали єврея одним із винуватців політики “військового комунізму” та відсутності в селі міських товарів: сірників, мила, керосину, цвяхів. Ці товари складали основу єврейських торгівельних лавок у містечках Правобережної України. Товарний дефіцит вів до проявів спекуляції, а останнє призводило до бажання звести рахунки з ненависними євреями. Крім того на погромні настрої впливали і руйнування традиційного довоєнного сільського укладу, в якому євреї займали роль дрібних кустарів: столярів, шорників, взуття рив та ін. Євреї вимушені були перекваліфіковуватися на посередницьких торговців мануфактурою, що вело до їх падіння в очах селян до рівня “мішечників”. Це перетворювало єврея на об'єкт потенційного грабунку і відбирання незаконно заробленого статку. Крім того, політика більшовиків –

серед яких було багато євреїв – продрозверстка, організація комун, встановлення в селах та районах радянської влади призводило до ототожнення селянами єврея і більшовика.

У літературі наводяться різні цифри, що свідчать про кількість людських жертв і масштаби матеріальних збитків, завданих єврейському населенню України у роки громадянської війни.

В 1919 році в Київській губернії на один погромлений населений пункт припадало від 500 вбитих, в Волинській та Подільській – від 100 до 500 загиблих, в Чернігівській, Полтавській, Харківській і Катеринославській – до 100 загиблих [9, с. 11–12].

Радянські джерела за час з 1917 по 1921 рр., наводять дані про 1520 погромів, що мали місце в 911 населених пунктах України, Білорусії. Погроми коштували єврейському містечку 200 тис. вбитих і близько 700 тис. поранених, залишивши сиротами і інвалідами 300 тис. дітей. На думку єврейського історика С. М. Дубнова, в Україні в той період було вчинено 887 великих і 349 менших за розмірами погромів [16, с. 50]. Інший дослідник історії радянського єврейства Г. В. Костирченко наголошує на тому, що в роки Громадянської війни по відношенню до євреїв було здійснено 1236 актів насильства, із них 887 носили масовий характер. Найбільшу кількість погромів (40%) вчинили прихильники Директорії, 30% – представники напівлегальних військових формувань в період так званої отаманщини, 20% – білогвардійці і 10% – червоноармійці. З 1914 по 1921 рік було вбито і поранено близько 200 тис. євреїв, власні домівки залишили ще 500 тис. чоловік. Вони стали внутрішніми мігрантами [11, с. 56–57].

Сучасні вітчизняні дослідники зазначають, що за 1918–1921 роки на території радянської України відбулося всього 2000 великих і малих погромів. Сотні містечок і єврейських кварталів в містах були зруйновані, півмільйона євреїв залишилось бездомними. Від грабунку єврейства не відмовлялись ні війська місцевих отаманів, ні місцеве населення. Особливо дісталось єврейству від погромів, влаштованих військами 1-ї Кінної армії. Так, за даними єврейської преси того часу, тільки протягом 1918–19 року більшовиками було влаштовано близько двохсот погромів [15, с. 64].

Частину інформації про погроми надали регіональні відділення Євгромадкому влітку 1921 року. Підрахунки Євгромадкому стосувалися матеріальних і фізичних втрат яких зазнало єврейство України. За даними звіту жертвами погромів стали близько 10% всіх євреїв регіону. Найбільше постраждали євреї чоловічої статі у віці від 15 до 50 років (близько 75%). Згідно підрахунків Н. Гергеля (Відділ допомоги погромленим при Російському товаристві Червоного Хреста на Україні) близько 40% погромів справа рук військ Директорії, 25% – партизанських та отаманських загонів, близько 20% – військових формувань Білої армії, 10% – частин Червоної Армії, 5% – польські війська та бандформування [9, с. 14].

Із доповідних записок сіоністських організацій і комітетів допомоги жертвам погромів на місцях з'ясовуються подробиці погромів, що проходили в українських єврейських містечках. Так, в доповідній

записці Комітету по наданню допомоги постраждалим від погромів 19 червня 1918 року в містечку Новгород–Сіверський Чернігівської губернії Тимчасовій національній раді в Петрограді розповідалось про розгром декількох єврейських магазинів і складів під виглядом експропріації на потреби Червоної Армії, мародерство частин 3-ї і 8-ї Армійських дивізій, а також про погром організований матросами Сумського загону Червоної армії [20, с. 87].

Про стан єврейської громади України під час революції і ставлення до єврейства інших національностей свідчить історик М. Кальницький: “Більшовики вважали їх багатіями і прагнули стягти контрибуцію, а їх противники закликали громити “жидів–комісарів”. Будинки євреїв, їх синагоги постійно грабувались” [10, с. 51]. Від мародерства та вбивств страждали не тільки жителі єврейських містечок, але і селянство єврейських колоній Півдня України. Бойові дії в південних районах України тривали протягом 1917–1921 рр., що не могло не позначитися на кількості погромів, трибуналів, контрибуцій на користь військ. Так, дві найбільші колонії Гуляйпільського повіту Трудолюбівка і Нечаївка були ліквідовані махновськими частинами, населення інших скоротилось більш як на 8 тис. чол. Розміри їх земельних володінь різко зменшились, господарство занепало, житловий фонд було зруйновано на 80%. Це призвело до поширення серед єврейського населення емігрантських настроїв, які пішли на спад лише в другій половині 20-х рр. [3, с. 17]. За звітом Центральної комісії національних меншин при ВУЦВК, єврейські с/г колонії Півдня України втратили 24% населення, 70% коней, 57% корів, було зруйновано 19% різного роду будівель [16, с. 50].

Мародерство, вбивства, катування, які відбувалися під час погромів, спричинили до появи серед національно–свідомого єврейства громадських об’єднань, які метою своєї діяльності визначали боротьбу з погромниками ті відновлення соціально–економічного і культурного становища українського єврейства. Не оминули питання погромів і більшовики, які розглядали анти погромні кампанії через призму інтеграцію єврейства в нову політичну систему держави “диктатури пролетаріату”.

У липні 1918 року газети “Правда” та “Известия” опублікували Декрет Раднаркому, в якому оголошувалось про вживання рішучих заходів до всіх, хто проводив агітацію за погроми єврейського населення, їх пропонувалось оголошувати противниками пролетарської держави. У березні 1919 р. було записано на грамплатівку промову “Про погромне переслідування євреїв”, у якій увага зосереджувалась на класовому характеру антисемітизму. У червні 1919 року на засіданні ЦК політбюро було розглянуто питання про надання допомоги жертвам погромів [8, с. 93].

Інформацію про погроми та організацію допомоги постраждалим від них здійснювали єврейські громади губернських міст, відділення старих загальноросійських єврейських громадських організацій, таких як Київське товариство допомоги єврейському населенню постраждалому від бойових дій, Спілка євреїв–воїнів, Київський комітет Товариства охорони здоров’я єврейського населення та ін.

З боку компартійних органів в 1919 році в Києві було створено ряд спеціалізованих єврейських громадських організацій, які мали організовувати допомогу постраждалому єврейству, збирати документальний матеріал. Зокрема, Центральний комітет допомоги постраждалим від погромів, Редакційна колегія зі збору і публікації матеріалів про погроми на Україні, Відділ допомоги погромленим при Російському товаристві Червоного Хреста на Україні та ін.

В 1919 році Російське товариство Червоного Хреста провело кампанію з допомоги постраждалим від єврейських погромів. Під час кампанії товариству вдалося зібрати суму у 100 млн. крб. і надіслати Комітету допомоги постраждалим від погромів при управлінні головного уповноваженого РТЧХ на Україні і в Криму. Комітет тісно співпрацював з єврейськими громадськими організаціями, що допомагали потерпілим від погромів євреям [4, арк. 2]. Протягом липня–серпня 1919 року Комітету вдалося організувати і підготувати 61 харчовий пункт на 23,5 тис. чоловік, дезинфекційний загін, 2 госпіталі, 97 дитячих установ розрахованих на 12,5 тис. дітей. Територія, що постраждала від погромів ділилась на райони, в які входило по 10–12 розорених населених пункти. Всю роботу в районі виконували уповноважені Комітету та представники Червоного Хреста [5, арк. 14–14зв].

Першим у часі виник в кінці січня 1919 року Центральний Комітет допомоги постраждалим від погромів (ЦК допомоги погромленим, Центральний єврейський комітет допомоги постраждалим від погромів). ЦК об’єднав навколо себе представників більшості єврейських партій та громадських організацій України (Культур–Ліги, КТПЄ, ОЗЄ і т.д.). Таким чином в ЦК зібрались відомі київські і не тільки київські громадські і політичні діячі, інтелігенція. До завдань комітету входила тільки організація допомоги постраждалому від погромів єврейству. Одночасно комітет збирав документальні факти та свідчення очевидців погромів на території України. Для роботи в провінції було створено інститут уповноважених і кореспондентська мережа; одні їдуть у губернії з метою організації гуманітарних кампаній, інші для збору інформації і проведення опитувань свідків та постраждалих. При цьому ЦК активно використовував мережу єврейських товариств ОЗЄ, КТПЄ і Єврейського громадського комітету допомоги жертвам війни [9, с. 18].

Комітет пережив два розколи ініційовані лівими силами у його складі. Після першого з них – в травні 1919 року – в період присутності у Києві більшовиків. ЦК перейшов на напівлегальне становище, зменшились його фінансові можливості, відбулось скорочення штату. В цих умовах, як говорить листування співробітників ЦК з ЕКОПовцями в Москві, підготовка документальних матеріалів продовжилась. Було створено у кінці травня 1919 року нову організацію – Редакційну колегію зі збору і публікації матеріалів про погроми на Україні. Після другого конфлікту в рядах ЦК в травні 1920 року комітет припинив своє існування [9, с. 19].

Після остаточної окупації більшовиками України в регіоні починає працювати нове добровільне

товариство, центральні органи якого знаходились у Москві – Всеросійський громадський комітет допомоги постраждалим від погромів і стихійних лих – Євгромадком (Всеєвгромадком, Євобком; 1920–1924). Єврейський громадський комітет допомоги постраждалим від погромів і стихійних лих (Євгромадком) створений у 1920 р. Ініціатором створення товариства стала Американський єврейський об'єднаний комітет (Джойнт), який запропонував допомогу євреям Росії, постраждалим від погромів. Політбюро ЦК РКП(б), розглянув звернення 18 червня 1920 року, і прийняло рішення дозволити діяльність комітетів допомоги “при умові забезпечення більшості в них за комуністами” [14, с. 125]. До товариства увійшли представники національних єврейських політичних партій і громадських організацій з одного боку та представники влади з іншого – ВЦРПС, КП(б)У, Євсекцій. Товариство, будучи пробільшовицьким громадським об'єднанням, повністю залежало від євсекцій. Згідно статуту зареєстрованому в органах НКВС 15 лютого 1923 р. товариство мало сприяти процесам евакуації, реевакуації, еміграції, відкривати ідальні, приюти і школи, створювати сільськогосподарські колективи і промислові кооперативи, отримувати позики, купувати рухоме і нерухоме майно у власність і брати його в оренду. Членами товариства могли стати повнолітні особи, які мали всі політичні права та були членами профспілок, тобто доступ до Євгромадкому “позбавленням” був закритим. Товариство фактично виконувало функції державного органу, і здійснювало контроль за єврейською вітчизняною та іноземною філантропічною громадською ініціативою. Тобто здійснював нагляд за розподілом грошових та матеріальних надходжень, розподіляв допомогу між дитячими будинками, профтехнічними школами та здійснював всебічну допомогу єврейським сільськогосподарським колоніям, що голодували. Постановою Раднаркому УСРР від 19 квітня 1922 року Євгромадкому надавались різноманітні пільги фінансового характеру, що ставило його у вигідніше становище, ніж інші єврейські громадські організації.

Організаційно Україна була розділена Євгромадкомом на три територіальних утворення, на чолі яких стали районні комісії (райкомісії) – це була Київська районна комісія (червень 1920), Всеукраїнський єврейський громадський комітет (Всеукргромадком) з центром у Харкові (серпень 1920 року) і Одеська районна комісія Євгромадкому (вересень 1920 року). В свою чергу для роботи в підзвітних губерніях рай комісії створювали губернські комісії і уповноважених, які мали право самостійно призначати уповноважених і кореспондентів у повітах і населених пунктах для проведення роботи на місцях, включаючи збір матеріалів про погроми. Для роботи в губернських комісіях, як і в трьох регіональних центрах, широко залучались місцеві відділення єврейських громадських організацій: ЕКОПО, ОЗЄ, ТРП, а також бувші кореспонденти ЦК допомоги погромленим [9, с. 23].

Структура національних комітетів в Україні передбачала наявність інформаційно–статистичних відділів, які займалися збором свідчень про погроми,

керували проведенням оглядів потерпілого населення. В результаті в українських підрозділах Євгромадкому накопились різноманітні документи про погроми.

Для визначення масштабів людських і матеріальних втрат на місцях погромів і об'ємів необхідної допомоги українські райкомісії займалися збором статистичних даних про погроми, проведенням різного роду анкетувань. З тією ж метою збирались аналітичні доповіді про результати соціологічних досліджень біженців, формувались списки біженців, загиблих, визначались втрати майна та вплив погромів на погромлені населені пункти. Крім того формувались губернські річні, помісячні, щоквартальні зведення пор погроми. В 1920 році за рішенням московського Євгромадкому зібрані документи було направлено до Києва, а згодом переправлено в Москву [9, с. 23].

В 1920 році до кампанії допомоги постраждалому від погромів єврейству долучились і закордонні добровільні товариства, зокрема, Джойнт. Того ж року за рішенням Єврейського комісаріату при НКН РСФРР на Євгромадком було покладено організацію кампаній з розподілу допомоги, яка надавалась іноземними філантропами. Влітку 1920 року став постійно інформувати Джойнт і інші західні товариства про потреби потерпілого єврейства. Отримання допомоги від сіоністських, закордонних та релігійних кіл розглядалося компартійними органами як вимушений, тимчасовий крок, на час відсутності фінансових ресурсів. Однак допомогі кампанії розглядались компартійними органами, як можливість контрреволюційних кіл вести антибільшовицьку пропаганду серед містечкового єврейства. Тому головним органом, який контролював розподілом коштів, по лінії закордонних організацій був Московський Євгромадком. В липні 1921 року в Москві на Всеросійській нараді Євгромадкому було прийнято рішення урівняти у правах всі райвідділи товариства і поставити їх під прямий контроль Московського комітету [7, арк. 1–5]. Крім того районні комітети Євгромадкому контролювались Наркоматом національностей, Наркоматом соціального забезпечення і Наркомосом [6, арк. 3–5].

Радянський уряд всіляко підтримував Євгромадком і прагнув, щоб ця організація повністю захопила контроль над перерозподілом допомоги із закордону та відсторонила від цього сіоністів. Ще 31 січня 1921 року на загальному зібранні комуністів, які знали єврейську мову, було домовлено, що серед усіх громадських організацій мають право на існування лише Євгромадком та “Культур–Ліга”, які допомагали радянській владі. Всі інші, на їх думку, повинні бути ліквідовані [22, арк. 45].

В лютому 1921 р. Московський Комітет організував політичний конфлікт більшовиків та представників єврейських добровільних товариств ТРП, ЄКОПО, ОЗЄ. В результаті товариство залишили майже всі представники дореволюційних єврейських добровільних товариств [14, с. 135]. Ліквідовано Євгромадком було в жовтні 1924 року.

Отже, погроми 1917–1921 років охопили всі українські губернії у яких проживали євреї. В багатьох населених пунктах погроми відбувались декілька разів. В ході погромів загинули десятки тисяч людей,

погромники не жаліли ні дітей, ні старих, ні жінок. Одночасно з убивствами, звалтуваннями жінок відбувалось розграбування майна. Все, що можна було б винести, забиравось, все інше майно прости знищувалось. Єврейські жителі міст та містечок після погромів потребували негайної медичної і продовольчої допомоги. Ситуацію ускладнювала і громадянська війна, яка не давала місцевій владі надавати погромленим систематичну гуманітарну допомогу. Однак спроби організувати громадські кампанії з допомоги погромленому єврею відбувалися і в той важкий час.

Список використаних джерел

1. Архив русской революции. – 1924. – Т. 5.
2. Гусев–Оренбургский С.И. Книга о еврейских погромах на Украине в 1919 г. Ред. и послесловие М. Горького / С.И. Гусев–Оренбургский. – Петроград, 1921.
3. Данильченко О.П. Етнічні групи Півдня України: економічне та соціально–політичне становище на початку 20–х років ХХ ст. (Історичні зошити) / О. П. Данильченко. – К., 1993.
4. Державний архів Російської Федерації. – Ф.3341. – Оп. 6. – Од. зб. 411.
5. Там само. – Ф. 3341. – Оп. 2. – Спр. 50а.
6. Там само. – Ф.Р. 1339. – Оп. 1. – Спр. 10.
7. Там само. – Ф.Р. 1339. – Оп. 1. – Спр. 469.
8. Кальян С. Єврейське питання у системі політики компартії України щодо етносів / С. Кальян // Інтернет ресурс. www.academia.edu/3075538.
9. Книга погромов. Погромы на Украине, в Белоруссии и европейской части России в период Гражданской войны. 1918–1922 гг. Сборник документов. Отв. редактор Л. Б. Милиакова, отв. составитель И.Зюзина. – М.: РОССПЭН, 2007. – 1032 с.
10. Козерод О.В. Евреи Украины в период новой экономической политики: 1921–1929 гг. / О.В. Козерод. – К., 2002.
11. Костырченко Г.В. Тайная политика Сталина: власть и антисемитизм / Г. В. Костырченко. – М., 2001.
12. Котляр Ю. В. Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931 рр.) / Ю. В. Котляр. Монографія. – Миколаїв, 2008.
13. Котляр Ю. В., Міронова І. С. Голодомори 1921–1923 рр. та 1932–33 рр. на Півдні України: Етнічний та міжнародний аспекти / Ю. В. Котляр, І. С. Міронова. Монографія. – Миколаїв, 2008.
14. Лившиц Ю. Еврейская благотворительность на Украине в первые годы Советской власти (Деятельность Всеукраинского Еврейского общественного Комитета помощи евреям пострадавшим от погромов) / Ю. Лившиц // Еврейская благотворительность на территории бывшего СССР. – М., 1998.
15. Мирський Р., Хонігсман Я., Найман О. Юдофобія проти України / Р.Мирський, Я.Хонігсман, О.Найман. – Львів, 1998.
16. Орлянский В.С. Еврей Украины в 20–30–ті роки ХХ сторіччя: соціально–політичний аспект / В.С. Орлянский. – Запоріжжя: ЗГТУ, 2000. – 240 с.
17. Островский З.С. Еврейские погромы в 1918–1921 гг. / З. С. Островский. – М., 1926.
18. Сергийчук В. Погромы в Україні: 1914–1920. Від штучних стереотипів до гіркої правди, прихованої в радянських архівах / В. Сергийчук. – К., 1998. – 247 с.
19. Сергийчук В. Уся правда про єврейські погроми / В. Сергийчук. – К., 1996. – 163 с.
20. Симонова А.В. Сионистское движение в советской России (1917 – 20–е годы) / А. В. Симонова : дис. ... к.и.н. – М., 1999.
21. Хейфец И. Я. Мировая реакция и еврейские погромы. Украина. Т. 3 / И. Я. Хейфец. – Харьков, 1926.
22. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 794.

References

1. Arkhiv russkoy revoliutsyi. – 1924. – Т. 5.
2. Gusev–Orenburgskiy S.Y. Knyga o evreyskikh pohromakh na Ukraine v 1919 g. Red. i posleslovie M. Horkogo / S. Y. Gusev–Orenburgskiy. – Petrograd, 1921.
3. Danylchenko O.P. Etnichni hrupy Pivdnia Ukrainy: ekonomichne ta sotsialno–politychne stanovyshche na pochatku 20–kh

rokiv XX st. (Istorychni zoshyty) / O.P. Danylchenko. – K., 1993.

4. Derzhavnyi arkhiv Rosiyskoi Federatsii. – F. 3341. – Op. 6. – Od. zb. 411.
5. Tam samo. – F. 3341. – Op. 2. – Spr. 50a.
6. Tam samo. – F.R. 1339. – Op. 1. – Spr. 10.
7. Tam samo. – F.R. 1339. – Op. 1. – Spr. 469.
8. Kalian S. Yevriske pytannia u systemi polityky kompartii Ukrainy shchodo etnosiv / S.Kalian // Internet resurs. www.academia.edu/3075538.
9. Kniga pogromov. Pogromy na Ukraine, v Belorussii i evropeyskoy chasti Rossii v period Grazhdanskoj vojny. 1918–1922 gg. Sbornik dokumentov. Otv. redaktor L. B. Miliakova, otv. sostavitel Y.Ziuzina. – M.: ROSSPEN, 2007. – 1032 s.
10. Kozherod O. V. Evrei Ukrainy v period novoy ekonomicheskoy polityki: 1921–1929 gg. / O. V. Kozherod. – K., 2002.
11. Kostyrchenko H. V. Taynaia politika Stalina: vlast i antisemitizm / H. V. Kostyrchenko. – M., 2001.
12. Kotliar Yu. V. Povstanskiy rukh etnichnykh menshyn Pivdnia Ukrainy (1917–1931 rr.) / Yu. V. Kotliar. Monohrafiia. – Mykolaiv, 2008.
13. Kotliar Yu. V., Mironova I.S. Holodomory 1921–1923 rr. ta 1932–33 rr. na Pivdni Ukrainy: Etnichniy ta mizhnarodnyi aspekty / Yu. V. Kotliar, I. S. Mironova. Monohrafiia. – Mykolaiv, 2008.
14. Livshyts Yu. Evreyskaia blagotvoritelnost na Ukraine v pervye gody Sovetskoy vlasti (Deiatelnost vseukrainskogo Evreyskogo obshchestvennogo Komiteta pomoshchi evreiam postradavshym ot pogromov) / Yu. Livshyts // Evreyskaia blagotvoritelnost na territorii byvshego SSSR. – M., 1998.
15. Myrskiy R., Khonihsman Ya., Nayman O. Yudofobiia proty Ukrainy / R. Myrskiy, Ya. Khonihsman, O. Nayman. – Lviv, 1998.
16. Orlianskiy V.S. Yevrei Ukrainy v 20–30–ti roky XX storichchia: sotsialno–politychnyy aspekt / V. S. Orlianskiy. – Zaporizhzhia: ZHTU, 2000. – 240 s.
17. Ostrovskiy Z. S. Evreyskie pogromy v 1918–1921 gg. / Z.S. Ostrovskiy. – M., 1926.
18. Serhiychuk V. Pohromy v Ukraini: 1914–1920. Vid shtuchnykh stereotyv do hirkoj pravdy, prykhovuvanoi v radianskykh arkhivakh / V. Serhiychuk. – K., 1998. – 247 s.
19. Serhiychuk V. Usia pravda pro yevreyski pohromy / V.Serhiychuk. – K., 1996. – 163 s.
20. Symonova A.V. Syonistskoe dvizhenie v sovetskoy Rossii (1917 – 20–e gody) / A.V. Symonova: Dys. ... k.y.n. – M., 1999.
21. Kheifets Y.Ya. Mirovaia reaktsiya i evreyskie pogromy. Ukraina. T. 3 / Y.Ya. Kheifets. – Kharkov, 1926.
22. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy. – F. 1. – Op. 20. – Spr. 794.

Docenko V. O., Ph.D. in History, Associate Professor, Department of Theory and History of State and Law, National University of State Tax Service of Ukraine (Ukraine)

Jewish antipogrom movement in Ukraine in 1917–1920's

In the article the features of the Jewish massacres are examined in Ukraine in the period of national revolution of 1917–20th years and activity of the Jewish public associations is sent to liquidation and overcoming of pogrom motion. Jewish communities of province cities carried out organization of help injured, Kyiv society of help to the Jewish population injured from battle actions, Union of jewries-warriors, Kyiv committee of Society of health protection the Jewish population and other In 1919 began to operate the Central committee of help injured, Editorial college from collection and publication of materials about massacres on Ukraine, Department of help at Russian society of Red Cross on Ukraine and All-russian public committee of help injured from massacres and natural calamities – Committee. From 1920 foreign societies began to give help, in particular, Joint.

Keywords: pogroms, anti–semitism, Jews, voluntary societies, the Bolsheviks, Denikin, Otamanschina.

Доценко В. О., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры теории и истории государства и права, Национальный университет ГНС Украины (Украина)

Еврейское антипогромное движение в Украине 1917–1920–е гг.

Рассматриваются причины и особенности еврейских погромов в Украине в период национально–демократической революции 1917–20–х годов, участие еврейской общественности в процессах преодоления негативных последствий погромных акций на социально–экономическое и политическое положение еврейского населения. Организацию помощи пострадавшим осуществляли еврейские общины губернских городов, Киевское общество помощи еврейскому населению пострадавшему от боевых действий, Союз евреев–воинов, Киевский комитет Общества здравоохранения еврейского населения и др. В 1919 г. начали действовать Центральный комитет помощи пострадавшим, Редакционная коллегия по сбору и публикации материалов о погромах, Отдел помощи при Русском обществе Красного Креста на Украине и Всероссийский

общественный комитет помощи пострадавшим от погромов и стихийных бедствий. В 1920 г. помощь начали оказывать заграничные общества, в частности, Джойнт.

Ключевые слова: погромы, антисемитизм, евреи, добровольные общества, большевики, денкиницы, атаманичина.

* * *

УДК 94(477/924):329

Хвіст В. О.
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії і політології, Національний університет
біоресурсів природокористування України
(Україна), vika_hv@ukr.net

ОСНОВНІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА РУХИ В КРИМУ В 1917 РОЦІ

Розкрито найважливіші аспекти політичного життя після Лютневої революції в Криму та акцентовано увагу на діяльності основних партій та рухів, що діяли на той час на території півострову. Нині гостро постала потреба ще раз простежити політичний розвиток Криму у надзвичайно важливий період революції – 1917 рік, щоб вирішити існуючі проблеми та творити майбутнє. Автор намагається уважно прослідкувати основні етапи політичної еволюції Криму за вказаний період; на основі узагальнення документальних матеріалів та історичних розвідок сучасних дослідників та вивести закономірність формування імперської, навіть, ворожої політики по відношенню до корінного населення півострова. Це дослідження є ще однією спробою дати оцінку, за існуючими матеріалами, діяльності органів державної влади радянської Росії на території Криму та показати правдиво боротьбу кримських татар за свою незалежність. Варто нагадати сучасникам, що наші прадіди вже намагалися вирішити схожі з нашими проблеми.

Ключові слова: політична партія, революція, автономія, національна боротьба, кримські татари, демократія, влада, курултай, ради.

Геополітичне становище Кримського півострова в усі часи по-різному впливало на життя народів, що його населяли. На початку ХХ століття на півострові активізується політичне життя, як і скрізь в Росії. Вже не за горами була революція та зовсім неочікувана громадянська війна. Боротьба за Крим не тільки не припинилася в період революції та громадянської війни, але розгорілася з новою силою. Постали всі ті протиріччя та невдоволення, що існували протягом віків і не могли знайти вияву під час існування імперії.

Актуальність теми дослідження зумовлена, насамперед, тим, що останнім часом загострилася політична боротьба, як в самому Криму, так і навколо нього відносно належності півострова до України. Російськомовне населення Криму створює різноманітні громадські організації і угруповання, які вимагають повернення Криму до складу Російської Федерації. В свою чергу остання приймає провокаційні рішення та постанови щодо належності м. Севастополя. Українська сторона також не виявляє жодного бажання йти на поступки та всеціло виступає за входження Кримської Автономії до її складу, керуючись рішенням Президії Верховної Ради СРСР “Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР” від 19 лютого 1954 року. В цьому документі чітко вказується мотивація такого серйозного заходу: “... З географічних та економічних міркувань передача Кримської області до складу братньої Української Республіки є доцільною і відповідає загальним інтересам Радянської держави” [1, с. 114–116].

Актуальність даної теми очевидна, навіть, для політично пасивних людей. І щоб вирішити існуючі проблеми та творити майбутнє треба для початку, хоча б знати минуле, вивчити та проаналізувати помилки своїх попередників, зробити пристойні висновки і

посяяти здорове зерно, щоб наступні покоління змогли зібрати багатий урожай.

За таких обставин існує потреба ще раз простежити політичний розвиток Криму у надзвичайно важливий період революції – 1917 рік.

Мета роботи прослідкувати основні етапи політичної еволюції Криму за вказаний період; на основі узагальнення документальних матеріалів та історичних розвідок сучасних дослідників вивести закономірність формування імперської, навіть, ворожої політики по відношенню до корінного населення півострова.

Відповідно до поставленої мети завданнями дослідження є: дати оцінку, за існуючими матеріалами, діяльності органів державної влади радянської Росії на території Криму та показати правдиво боротьбу кримських татар за свою незалежність.

Останнім часом з питань написано багато полемічних статей як в Україні так і в Росії та Криму. Більшість цих статей має кон'юктурний характер, зумовлений гострою політичною боротьбою навколо так стратегічно важливого півострова. Фундаментальні дослідження з цього питання практично відсутні, тому й існує потреба узагальнити відомі матеріали і на їх основі зробити адекватні висновки. Джерельною базою слугували документи владних структур СРСР, РРФСР та УРСР. Також в роботі були використані й газетні публікації. У своїх “Спогадах” П. Скоропадський не раз повертається до питань Кримського півострову, ділиться зі своїми планами щодо нього. Що стосується питання літератури, то в основному використовувалися новітні дослідження, в яких обмежень фактично не було, адже, дякуючи своїй неймовірній актуальності, кримськотатарське питання, а точніше його історія, привернуло до себе увагу далеко не одного історика. Спектр інтересів науковців досить широкий, вони в своїх розвідках торкнулися політичних, військових, економічних, національних та культурницьких проблем, що спіткали кримських татар та представників інших національностей Криму, які проживали на його теренах у вже зазначений період. З них хотілося б виокремити фундаментальну, оснований на архівних матеріалах, працю А. Г. Зарубина та В. Г. Зарубина “Без победителей. С истории гражданской войны в Крыму”. Досить вагомими за змістом є й різноманітні та чисельні збірники такі як “Крым: настоящее и будущее”, “Крым: прошлое и настоящее”, “Проблемы истории Крыма”, “Кримські татари і сучасність”. У своїй більшості ці збірки є результатом роботи різноманітних конференцій.

Напередодні великих потрясінь Крим був складовою частиною великої неподільної Російської імперії. Він належав до Таврійської губернії, що в свою чергу умовно поділялася ще на дві частини.

Населення півострову, за даними перепису 1917 року, становило 808903 чоловік. З них у відсотковому співвідношенні росіяни та українці становили 49,4% (399785 тис. чол.), кримські татари та турки – 26,8% (216968 тис. чол.), євреї разом з кримчаками – 8,4% (68159 тис. чол.), німці – 5,1% (41374 тис. чол.), греки, вірмени, болгары, караїми та інші національності (всього нараховувалося 34) – 10,3% [2, с. 4]. Треба